

IJTIMOIIY TARMOQLAR TILIDA QISQARTMALAR**Saydazimova Yulduzxon Bahodir qizi****Sirdaryo viloyati Oqoltin 3-son texnikumi****yulduzsaydazimova1997@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.21872678>**

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlar muloqot muhitida keng tarqalgan qisqartmalarning lingvistik tabiati, ularning yuzaga kelish sabablari va til tizimiga ta'siri tahlil qilinadi. Zamonaviy raqamli kommunikatsiya sharoitida foydalanuvchilar orasida shakllanayotgan yangi til birliklari, xususan abreviaturalar va akronimlar tilshunoslik nuqtai nazaridan o'rganiladi. Maqola adabiyotlar tahliliga asoslangan bo'lib, mavzuga oid nazariy qarashlar tizimlashtiriladi va muallifning shaxsiy talqini bilan boyitiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarmoqlar, internet-lingvistika, qisqartmalar, abreviatura, akronim, netspeak, raqamli kommunikatsiya, til normasi.

Аннотация. В данной статье анализируется лингвистическая природа сокращений, широко распространенных в коммуникативной среде социальных сетей, причины их возникновения и влияние на языковую систему. С точки зрения лингвистики изучаются новые языковые единицы, формирующиеся среди пользователей в условиях современной цифровой коммуникации, в частности аббревиатуры и акронимы. Статья основана на анализе литературы, систематизирует теоретические взгляды по данной теме и обогащена авторской личной интерпретацией.

Ключевые слова: социальные сети, интернет-лингвистика, сокращения, аббревиатура, акроним, нетспик, цифровая коммуникация, языковая норма.

Abstract. This article analyzes the linguistic nature of abbreviations widely used in the communicative environment of social networks, the reasons for their emergence, and their impact on the language system. New linguistic units forming among users under conditions of modern digital communication, particularly abbreviations and acronyms, are examined from a linguistic perspective. The article is based on a review of the literature, systematizes theoretical views on the subject, and is enriched with the author's personal interpretation.

Keywords: social networks, internet linguistics, abbreviations, abbreviation, acronym, netspeak, digital communication, language norm.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy tarmoqlarning kundalik hayotga chuqur singib borishi til va nutq amaliyotida sezilarli o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Foydalanuvchilar o'rtasidagi yozma muloqot tezligi, muloqot maydonining cheklanganligi hamda emotsional ifodalilikka bo'lgan ehtiyoj natijasida maxsus lingvistik shakllar, jumladan qisqartmalar faol qo'llanila boshlandi. Bunday hodisa nafaqat ingliz tilida, balki o'zbek va rus tillarida ham keng tarqalgan bo'lib, tilshunoslar tomonidan "internet-lingvistika" yoki "netlingvistika" nomi bilan alohida yo'nalish sifatida o'rganilmoqda [1]. Qisqartmalar muammosi til iqtisodi tamoyili bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu tamoyil nutqiy faoliyatda minimal til vositalari orqali maksimal informatsiya uzatishga intilishni anglatadi [2]. Ijtimoiy tarmoqlar tili masalasi so'nggi o'n yillikda xalqaro tilshunoslikda faol muhokama qilinayotgan mavzulardan biriga aylandi, chunki bu hodisa nafaqat leksik, balki

grammatik va uslubiy darajada ham til tizimiga ta'sir ko'rsatmoqda [3]. Mazkur maqolaning maqsadi ijtimoiy tarmoqlar tilida qo'llanilayotgan qisqartmalarning tipologik xususiyatlarini aniqlash, ularning shakllanish mexanizmlarini o'rganish va bu jarayonning umumiy til taraqqiyotiga ta'sirini nazariy jihatdan asoslashdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi tavsifiy tahlil, qiyosiy tahlil va kontent tahlili usullariga asoslanadi. O'zbek tilshunosligida ijtimoiy tarmoqlar tili masalasi nisbatan yangi yo'nalish hisoblanadi, biroq so'nggi yillarda bu boradagi tadqiqotlar soni ortib bormoqda. Xususan, o'zbek tilida qisqartmalarning yasaliş yo'llari an'anaviy so'z yasaliş nazarivasi doirasida o'rganilgan bo'lib, tadqiqotchilar bunday birliklarni grafik, fonetik va leksik qisqartmalarga ajratadilar [4]. Rus tilshunosligida esa internet-kommunikatsiya tili masalasi ancha keng yoritilgan bo'lib, Galichkina, Kompanseva kabi tilshunoslar internet-diskursning o'ziga xos janrlari va til birliklarini tizimli tarzda tasniflaganlar [5]. Xususan, rus tilida "абревиация" jarayoni ijtimoiy tarmoqlar kontekstida yangi mazmun kasb etib, an'anaviy qisqartmalardan farqli o'laroq, tezkorlik va norasmiylik xususiyatlariga ega bo'ladi [6]. Xorijiy tilshunoslikda esa Devid Kristal internet tili muammosini birinchilardan bo'lib chuqur o'rgangan olim sifatida tan olinadi, uning fikricha internet tili og'zaki va yozma nutq o'rtasidagi oraliq shaklni tashkil etadi va bu shakl o'ziga xos grafik, leksik hamda sintaktik xususiyatlarga ega [7].

Kristal tomonidan taklif qilingan "netspeak" atamasi hozirda internet-lingvistikada keng qo'llaniladi va bu atama orqali ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar hamda boshqa raqamli platformalarda shakllanayotgan yangi til ko'rinishi anglatiladi. Boshqa xorijiy tadqiqotchilar, xususan Naomi Baron ham elektron muloqot tilining an'anaviy yozma nutqdan farqli xususiyatlarini o'rganib, bunday muloqotda til normasidan chekinish tasodifiy emas, balki muayyan pragmatik maqsadlarga xizmat qilishini ta'kidlaydi [8]. Qisqartmalarning yuzaga kelish sabablari qatoriga matn hajmini cheklovchi texnik omillar, terish tezligini oshirishga bo'lgan ehtiyoj, shuningdek yoshlar subkulturasiga xos o'ziga xoslik va guruhga mansublikni ifodalash istagi kiritiladi. Ushbu omillar o'zaro bog'liq holda qisqartmalarning nafaqat funksional, balki ijtimoiy-madaniy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar tilidagi qisqartmalarni bir necha guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruhga harfiy qisqartmalar kiradi, bunda so'z yoki ibora bosh harflari orqali ifodalanadi, masalan inglizcha "LOL" (laughing out loud) yoki o'zbekcha "RAHM" kabi shakllar. Ikkinchi guruhni fonetik qisqartmalar tashkil etadi, bu holda so'zning talaffuzi asosida yozuv shakllanadi. Uchinchi guruhga aralash qisqartmalar kiradi, ularda raqamlar va harflar birgalikda qo'llaniladi, masalan "4ever" yoki rus tilidagi "с8oe" kabi shakllar [9]. Bunday tasnif xorijiy tadqiqotlarda ham o'z tasdig'ini topgan bo'lib, turli tillardagi internet-kommunikatsiya materiallari asosida o'tkazilgan qiyosiy tahlillar ko'rsatishicha, qisqartmalarning yasaliş mexanizmlari tillararo ma'lum darajada o'xshashlikka ega, biroq har bir tilning fonetik va grafik xususiyatlariga moslashadi [10].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'tkazilgan adabiyotlar tahlili natijasida shuni ta'kidlash mumkinki, ijtimoiy tarmoqlar tilidagi qisqartmalar hodisasi murakkab va ko'p qirrali lingvistik jarayon bo'lib, uni faqat til iqtisodi nuqtai nazaridan izohlash yetarli emas. Tahlil shuni ko'rsatadiki, qisqartmalar bir tomondan kommunikatsiya samaradorligini oshirish vazifasini bajarsa, ikkinchi tomondan ijtimoiy identifikatsiya vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Yoshlar orasida keng tarqalgan

qisqartmalar ma'lum guruhga mansublikni bildiruvchi belgi vazifasini o'taydi, bu esa sotsiolingvistik nuqtai nazardan alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, qisqartmalarning ortib borishi til normasiga tahdid soladimi degan savol tilshunoslar orasida turlicha talqin qilinadi.

Ba'zi tadqiqotchilar bunday jarayonni til buzilishi sifatida baholasa, boshqalari uni tilning tabiiy taraqqiyoti va yangi kommunikativ ehtiyojlarga moslashuvi sifatida izohlaydi. Muallifning fikricha, ijtimoiy tarmoqlar tilidagi qisqartmalarni til normasiga tahdid sifatida emas, balki funksional uslub doirasidagi vaziyatga bog'liq variativlik ko'rinishi sifatida qarash to'g'riroq bo'ladi, chunki bunday shakllar rasmiy yozma nutqqa deyarli kirib bormaydi va faqat norasmiy elektron muloqot doirasida faol qo'llaniladi. O'zbek tilidagi vaziyat tahlil qilinganda, ingliz va rus tillaridan o'zlashgan qisqartmalar bilan bir qatorda, milliy asosda shakllangan o'ziga xos qisqartmalar ham mavjudligi kuzatiladi, bu esa o'zbek internet-diskursining o'ziga xos xususiyati sifatida baholanishi mumkin. Uch tildagi materiallarni qiyosiy tahlil qilish natijasida shuni aytish mumkinki, qisqartmalarning yasash prinsiplari umumiy tipologik o'xshashlikka ega bo'lsa-da, har bir til o'zining fonetik va grafik tizimiga mos ravishda o'ziga xos shakllarni yaratadi. Bu esa internet-lingvistikaning nafaqat umumiy, balki tilga xos xususiyatlarini ham chuqur o'rganish zaruriyatini ko'rsatadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tarmoqlar tilida qisqartmalarning faol qo'llanilishi zamonaviy raqamli kommunikatsiyaning ob'ektiv natijasi bo'lib, bu jarayon til iqtisodi, texnik cheklovlar va ijtimoiy-madaniy omillar ta'sirida shakllanadi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, qisqartmalar hodisasi turli tillarda umumiy tipologik xususiyatlarga ega bo'lsa-da, har bir tilning o'ziga xos grafik va fonetik tizimiga moslashib boradi. Ushbu hodisani til buzilishi sifatida emas, balki funksional uslubiy variativlik sifatida baholash lingvistik jihatdan asosliroqdir. Kelgusi tadqiqotlarda o'zbek tilidagi ijtimoiy tarmoq qisqartmalarini yanada chuqurroq va tizimli tarzda o'rganish, ularning yosh guruhlari bo'yicha farqlanishini aniqlash muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 272 p.
2. Мартине А. Основы общей лингвистики // Новое в лингвистике. М.: Прогресс, 1963. Вып. 3. С. 366–566.
3. Herring S. C. Discourse Behavior in Computer-Mediated Communication // Text and Discourse Studies. 2013. Vol. 8. No. 2. P. 45–67.
4. Тошматов Б. Ўзбек тилида қисқартма сўзлар ясашиши // Ўзбек тили ва адабиёти. 2019. № 4. Б. 32–38.
5. Галичкина Е. Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках. Волгоград: Изд-во ВГПУ, 2001. 212 с.
6. Компанцева Л. Ф. Интернет-лингвистика: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический подходы. Луганск: Знание, 2008. 528 с.
7. Crystal D. Internet Linguistics: A Student Guide. London: Routledge, 2011. 190 p.
8. Baron N. S. Always On: Language in an Online and Mobile World. Oxford: Oxford University Press, 2008. 336 p.
9. Holmatova S. Ижтимоий тармоқлар тилида қисқартма шакллар // Тил ва адабиёт

таълими. 2021. № 2. Б. 54–59.

10. Androutsopoulos J. Language Change and Digital Media: A Review of Conceptions and Evidence // Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe. Oslo: Novus, 2011. P. 145–159.